

ИСЛОҲОТИЗАМИНВАТАНЗИМИДАВЛАТИИОН

Ализода Тоҳир-доктор PhD ДАТ ба номи Ш. Шоҳтемур

Калидвожаҳо: замин, танзими давлатӣ, захираҳои замин, иқтисоди бозорӣ, меъёрҳои экологӣ, муносибатҳои заминдорӣ, истифодаи захираҳои замин, бозори молҳои кишоварзӣ, ашӯи хом, озуқаворӣ

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки дар амалияи аксарияти давлатҳои дунё муносибатҳои аграрӣ, аз он ҷумла муносибатҳои заминдорӣ аз ҷониби давлат танзим карда мешавад. Махсусан, дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ масъалаи андозситонӣ, аз он ҷумла андози замин, дар марҳилаи таърихӣ, ҳаёти иқтисодии мардум ба хусусияти хоси хубисоҳаи кишоварзӣ алоқаманд мебошад.

Замин яке аз мафҳумҳои калидӣ ва марказии соҳаи кишоварзӣ ба ҳисоб рафта, тамоми рушди ин соҳа аз он сарчашма мегирад.

Ба андешаи Горбунов Г. А. «...Замин, ҳамчун як ҷузъи истехсолоти кишоварзӣ, яъне, истехсоли маҳсулоти ҳӯрокворӣ ва ашӯи хоми саноатӣ дар доираи қонунҳо қарор мегирад, ки ташкил ва иқтисодиёти саноатро дар ҷома тавассути маҷмӯи механизмҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ (фишангҳо, танзимкунандаҳо, меъёрҳо ва муассисаҳо) танзим мекунад ва он истифодаи муҳити онро ҳавасманд мегардонад»[3].

Рушду равнаки соҳибкорӣ бевосита аз кӯмаку дастгирии давлат, системаи андозу андозситонӣ ва кӯмаки маблағҳои ташкилотҳои байналхалқӣ ба ин соҳа вобаста мебошад. Қонунгузориҳои амалкунанда, даҳолати бевоситаи давлат ва органҳои онро ба фаъолияти корхонаҳо ва ташкилотҳо манъ мекунад, вале мустақилияти соҳибкор ба ҳудуд набуда, вай дар таҳти назорати органҳои танзимкунандаи давлат буда, дар ҷорҷӯбаи қонун муайян кардашуда фаъолият мекунад.

Расми 1.- Вазифаҳои асосии танзими давлатӣ

Манбаъ: Аз ҷониби муаллиф дар асоси омӯзиши адабиёти илмӣ ва методӣ таъя карда шудааст.

Зери мафҳуми танзими давлатӣ, таъсири давлат ба истехсол, коркард ва фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ, ашӯи хом ва озуқаворӣ, инчунин хизматрасонии истехсолӣ – техникӣ ва таъминоти моддӣ – техникӣ истехсолоти агросаноатӣ ва раванди соҳибкорӣ фаҳмида мешавад.

Захираҳои замин ин маҳсули табиат буда, аз вай ҳангоми коркарди интенсивӣ мумкин аст, ки ғоидаи иловагӣ ба даст овард, ки дар ояндаи наздик ба бадшавии ҳолати экологӣ ва камшавии ҳосилхезии он оварда мерасонад. Аз ин хотир давлат барои таъмини сифати ҳосилхезии захираҳои замин ҳамчун омилҳои асосии истехсолоти кишоварзӣ аз ҳисоби оқилона истифодабарии он бо усулҳои хоси худ танзим менамояд. Дар ҳақиқат масоили танзими давлатии муносибатҳои заминдорӣ ва андози замин дар шароити қунунӣ, масъалаи хеле муҳими даҳолати давлат бо мақсади амалӣ намудани муҳофизати заминҳои қорами кишоварзӣ ва истифодаи оқилонаи онҳо ба ҳисоб меравад. Муносибатҳои заминдорӣ ва истифодаи самараноки захираҳои замин метавонад фақат ба дастгирии бевоситаи давлат амалӣ карда, натиҷаи мусбӣ орад. Вай метавонад дар шакли маблағгузории мустақим ё субсидияи давлатӣ ё бо роҳи ғайримустақим бо роҳи ташкил намудани низоми дурусти андозситонӣ, қарзҳои имтиёзнок, паст кардани ҳар гуна маҳдудиятҳои ҳангоми истифодаи захираҳо ва амсоли ин ҷорабиниҳо баромад кунад.

Ҷуноне Богданова А.Р. қайд намудааст: «...Дар баланд бардоштани самаранокии ташкилотҳои кишоварзӣ механизми иқтисодии танзими давлатии муносибатҳо дар соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла замин як қатор омилҳо: банақшагири, қарздиҳӣ, маблағгузорӣ, нархҳо ва ғайра нақши муҳимро мебозад. Муайян намудани мундариҷаи он ҳамчун «роҳи ба истехсолот пешниҳод шудан» тавсия карда мешавад»[2].

Танзими давлатӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ ҳангоми гузаронидани ислоҳоти замин бояд дар асоси

қонунҳои иқтисодӣ бозорӣ ба анҷом расад. Дар ин ҷо пеш аз ҳама ба қонунҳои талабот ва тақлифот, рақобати озоди соҳибкорон ва молистеҳсолкунандагони кишоварзӣ анҷом пазирад. Сабаби асосии бӯҳрони иқтисодии соҳаи кишоварзӣ низ ба ақидаи мутахассисон ин таъсири сусти нақши танзими давлатӣ ва дастгирии соҳа, набудани нуқтаи назари мушаххас оид ба ислоҳоти замин, аз он ҷумла низоми андозӣ мебошад. Мақсади танзими давлатӣ дар он аст, ки давлат аз истифода аз шаклҳои гуногуни андоз ва андозситонӣ, нарх ва ғайринархӣ ва усулҳои (муस्ताқим ва ғайримустақим) барои барқарорсозӣ ва ташкили иқтисодӣ бозорӣ дар соҳаи мазкур мусоидат намояд.

Чуноне ки таҷрибаи ислоҳоти замин дар аксарияти давлатҳои хориҷӣ нишон медиҳад, дар аксарияти онҳо давлат қисмати зиёди функсияи назоратро аз болои истифодабарии захираҳои замин ва тақсими замин ба дӯши худ гирифта, қисман ҳуқуқи моликиятдориро ба заминистифодабарандагони шахсӣ вомегузаронанд. Барои ҳавасмандгардонии заминистифодабарандагон ва заминдорон дар давраҳои муайяни таракқиёти худ, таъсири даҳолати худро барои самаранок истифодабарии захираҳои замин бо ёрии усулҳои иқтисодӣ, маъмурий ва ҳуқуқӣ ба анҷом мерасонад.

Ба ақидаи Қурбонова Ф.К. низоми заминдорӣ «Ҳамин тариқ, дар давраи иқтисодӣ бозоргонӣ низоми заминдорӣ музнок амал мекунад, ки вай бояд ба чунин талаботҳо ҷавобгӯ бошад:

- бояд ҳавасмандӣ оид ба истифодаи оқилонаи захираҳои заминӣ ташкил карда шавад;
- истеҳсолкунандагони кишоварзиро нисбатан бо имкониятҳои баробар барои ташкили тақрористеҳсолӣ васеъшуда таъмин намудан зарур аст;
- шароит барои барқарорсозии заминҳои вайроншуда, баланд бардоштани сифати хок ташкил карда шавад» [7].

Усули иқтисодии танзими давлатии ислоҳоти замин тавассути агентҳои иқтисодӣ ба воситаи фишангҳои иқтисодӣ (наrx, андоз, меъёри фоиз ва ғайраҳо) таъсир расонида, ба тарзи ғайримустақим ба воситаи механизми ҳавасмандии иштирокчиёни ин раванд ва танзими талабот, тақлифот, сохтори маҳсулоти истеҳсолшуда ва истеъмолиро ба анҷом мерасонанд. Ҳамин тариқ механизми муҳими танзими иқтисодии ислоҳоти замин- ин низоми андоз ва пардохтҳо ба буҷаи давлат ба ҳисоб меравад. Барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ ин пеш аз ҳама андози ягона ба ҳисоб меравад, пардохткунандагони андози ягона ҳамаи корхонаҳои кишоварзӣ, новобаста аз шаклҳои ташкили - ҳуқуқӣ ва хоҷагидорӣ мебошанд. Ба объекти андозситонии заминҳои кишти кишоварзӣ, ки дар онҳо маҳсулот истеҳсол карда мешавад, инчунин заминҳои фонди ҷангал ва об, ки барои фаъолияти хоҷагидорӣ маҳсусгардонида шудаанд, дохил мешавад.

Манбаъ: Аз тарафи муаллиф дар асоси омӯзиши адабиёти илмӣ ва методӣ таъя гардидааст.

Расми 2.- Усули иқтисодии танзими давлатии ислоҳоти замин

Усули маъмурии танзими ислоҳоти замин дар худ фаъолияти ба тартиб даровардашудаи агентҳои иқтисодиро аз ҷониби давлат инъикос намояд. Усули маъмурии танзими муносибатҳои заминдорӣ дар бисёр мавридҳо ба амалигардонии назорат аз болои риояи меъҳои ҳуқуқӣ ва механизми иқтисодии заминистифодабарӣ ва инчунин барои истифодаи ҷазоҳо барои замин истифодабарӣ, равона карда мешавад. Агар дар ягон минтақаи муайян ҳолати вайронкунии қонунҳо ва риояи нодурусти механизмҳои иқтисодӣ, зарурияти ҷорӣ намудани ин усул муайян шавад, вале дар ҳолати баръакс зарурияти ҷорӣ намудани усули маъмурий ба миён намояд.

Давлат ин масъаларо ба воситаи коркарди меъҳои экологӣ ва фаъолияти корхонаҳои кишоварзӣ ба монанди: меъери муайяни истифодаи нуриҳои минералӣ ва захрхимикатҳо; меъер ва қоидаи истифодаи нуриҳои органикӣ ва ғайраҳо истифода мебарад. Инчунин истифодаи субсидияҳои иқтисодӣ ё имтиёзҳои андоз барои истеҳсоли маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза ва ҷорӣ намудани ҷаримаҳо барои зарароварӣ ба муҳити зист аз ғоида ҳолӣ нест.

Ба ғайр аз ин давлат метавонад баъзе маҳдудиятҳо ба шаклҳои заминистифодабарӣ ворид намояд. Масалан, дар ҳудудҳои оромишгоҳ ҷорӣ намудани имтиёзҳо (дастгирии иловагии молиявӣ, ҳавасмандгардонии иқтисодӣ ва ғайра) аз ҳисоби пешниҳоди давлат ба роҳ монда мешавад. Омӯзиши масоили муносибатҳои заминдорӣ ва таҳлили истифодаи захираҳои замин дар Тоҷикистон тайи якҷанд соли охир ба назардошти таҷрибаи давлатҳои

хориҷӣ, анъанаҳои миллӣ, урфу одати мардум ва таърихи заминдорӣ мардуми тоҷик зарурияти пешниҳоди модели экологӣ- иқтисодии гузарондани ислоҳоти заминро дар соҳаи кишоварзӣ ба миён меоранд. Маҳз дар таъмини тараққиёти босуботи кишоварзӣ қисмати марказиро ислоҳоти замин ва муносибатҳои заминдорӣ ташкил медиҳад. Аз он ки мо то чӣ андоза масоилҳои экологӣ - иқтисодӣ ва иҷтимоии деҳотро ҳал менамоем, тақдирӣ 73%-и аҳолии деҳот ва бехатарии озуқаворӣ кишварро ба роҳи мусбӣ ҳал хоҳем кард ва он маҷмӯи ҷорабиниҳое, ки дар модели экологӣ иқтисодӣ оварда шудааст, барои ҳалли ислоҳоти замин хеле бамаврид мебошад.

Таҳлили нуктаи назари экологии гузаронидани ислоҳоти замин бояд дар мадди аввал ҷой дошта бошад, чунки дар ҳақиқат баъзе тағйиротҳои соҳаи иҷтимоӣ ва иқтисодиро то ҷое ҳал кардан мумкин аст, аммо барои баргараф намудани масоилҳои экологии ислоҳот солҳои тӯлонӣ лозим аст, махсусан дар даврае, ки бӯҳрони хеле вазнини соҳаи кишоварзӣ дар мо ҳукмрон аст.

Дар ҳақиқат агар мо ба масоилҳои ислоҳоти замин аз нигоҳи воқеӣ баҳо диҳем, мебинем, ки бисёр масоилҳои экологии он роҳи ҳалли худро наёфтаанд ё ки ҳангоми гузаронидани ислоҳот ба назар гирифта нашудаанд. Агар ба таҷрибаи давлатҳои аз лиҳози кишоварзӣ тараққи қарда назар афканем, мебинем, ки соҳаи кишоварзӣ дар ин кишварҳо ба низоми заминдорӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок қардашудаи маҷмӯи ҷорабиниҳои агротехникӣ, мелиоративӣ ва ташкили ҷорабиниҳои истифодаи оқилонаи захираҳои замин барқароркунӣ ва баландбардории ҳосилхезии хок, истифодаи киштгардонии илман асоснок қарда шуда, таҷма менамоянд.

Таҷрибаи пешқадами ватанӣ ва хориҷӣ нишон медиҳад, ки ҳангоми интенсификатсияи заминдорӣ афзоиши ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ 70% аз риояи низоми дурусти заминдорӣ ва 30% аз ворид намудани навъҳои пешқадами зироатҳои кишоварзӣ бо потенциали баланди ҳосилнокии вобастагӣ дорад. Масалан, самаранокӣ иқтисодӣ фақат аз ҷорӣ намудани киштгардонӣ, аз ҷиҳати илмӣ асоснок қардашуда дар пахтакорӣ 8-10 сентнерро аз 1-гектар ташкил мекунад. Агар мо ин рақамҳоро бо пул ифода намоем, дар як сол қариб 220 млн. сомонӣ ё 88 млн. доллари амрикоиро ташкил мекунад.

Танзими давлатии муносибатҳои заминдорӣ ва масъалаи андозситонӣ дар самтҳои гуногун ба истифодабарии усулҳои гуногун ба амал оварда мешавад. Пеш аз ҳама давлат бояд ташкили бозори молҳои кишоварзӣ, ашёи хом ва озуқавориро танзим намояд. Вай танзими зидди он ҳисобиро ба амал бароварда, маҳдудияти гуногунро барои ташкилотҳои инҳисорӣ дар доираҳои нархӣ, андозӣ ва қарзӣ истифода мебарад. Дар як вақт аз тарафи давлат дар самтҳои гуногун бо истифодабарии усулҳои гуногун ба амал дароварда мешавад. Пеш аз ҳама давлат бояд ташкили бозорӣ молҳои кишоварзӣ, ашёи хом ва озуқавориро танзим кунад. Вай танзими зидди инҳисориро ба амал бароварда, маҳдудиятҳои гуногунро барои ташкилотҳои инҳисорӣ дар доираҳои нархӣ, андозӣ ва қарзӣ истифода мебарад. Дар як вақт давлат инкишофи тичорати хурд ва миёнаро дастгирӣ мекунад.

Яке аз усулҳои таъсир намудани давлат ба масъалаи андозситонӣ, ки ба ташаккули сохторҳои нави ташкилӣ мусоидат мекунад, литсензиякунӣ ба шумор меравад. Бо қарори ҳукумат таркиби литсензиякунӣ ва шаклҳои фаъолияти литсензиякунӣ муайян гардидааст. Масъала оид ба додани иҷозатнома бояд аз тарафи органҳои махсуси муттасадӣ, дар муддати 30 рӯз аз рӯи пешниҳоди ариза ва ҳама ҳуҷҷатҳои лозима дида баромада шавад.

Давлат аз рӯи нархҳои маҳсулот, корҳо ва хизматрасониҳо танзим намуда, дар вақти зарурӣ нархҳои танзимшуда ва устуворро тасдиқ қарда, аз болои нархҳои ташкилотҳои монополистӣ назорат мебарад. Бо баҳисобгирии вазият корҳо дар ин ё он соҳаҳои хоҷагии халқ, давлат қарздиҳии имтиёзноро истифода намуда, барои ба амал баровардани барномаҳои самаранок ва мақсаднок дотатсияҳо ва субсидияҳо пешниҳод менамояд. Давлат сифати маҳсулотро назорат намуда, фаъолияти иқтисодии берунии соҳибкороиро танзим мекунад.

Яке аз хусусиятҳои хоси танзим муносибатҳои заминдорӣ ва ислоҳоти замин дар шароити имрӯза бо якдигар алоқаманд намудани воситаҳои маъмурию ҳуқуқӣ ва ҳавасмандкунии иқтисодӣ мебошад. Дар шароити имрӯза яке аз вазифаҳои муҳими давлатӣ – кӯмак расонидан ва ташкили шаклҳои нави истифодаи самаранокӣ захираҳои замин ва дар ин замина беҳдошти муҳити зист, инчунин ба андозсупорӣ имтиёзноро гузаронидани корхонаҳое, ки маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза бароварда, ба бехтаршавии ҳолати дурусти истифодаи захираҳои заминро об мусоидат намоянд.

Бо боварии том гуфта метавонем, ки дар мавриди иҷро гардидани масъалаҳои дар боло зикргардида танзими давлатии гузаронидани ислоҳоти замин дар соҳаи кишоварзӣ амалӣ хоҳад шуд.

Адабиёт

1. [Захираи электронӣ]. www.zamin.tj сомонаи Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2. Богданова А. Р. Развитие экономического механизма государственного регулирования земельных отношений в сельском хозяйстве (на материалах Республики Мордовия). Автор...дисс. канд. экон. Наук- Пенза, 2006.-С. 20.

3. Горбунов Г.А. Государственное регулирование использования земель сельскохозяйственного назначения. Автор...дисс. канд. экон. наук- Москва, 2010.-С. 9.

4. Исайнов Х. Р. Эколого-экономические основы повышения эффективности мелиорации в сельском хозяйстве(теория, методология и практика)–М., ФГОУ ВПОРГАУ–МСХА им. К.А. Тимирязева, 2007.–223с.

5. Крылатых Э. Н. Становление и развитие системы экономического регулирования земельных отношений.–Проблемы прогнозирования, 1997.-№1.

6. Курбонова Ф.К. Нарх ва нархгузори яке аз механизмҳои асосии ҳавасмандкунии корхонаҳои

кишоварзӣ/ Кишоварз, 2019.- 4.- С. 258.

7. Маҷмӯаи омори кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2018. - 349с.

8. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон// Душанбе, 2018.- 484с.

9. Шералиев Э. Н. Ҷанбаҳои экологӣ – иқтисодии ислоҳоти замин – қисмати муҳими рушди босуботи соҳаи кишоварзӣ / Паёми Донишгоҳи давлатии миллӣ (мачаллаи илмӣ) – Душанбе: Сино, 2007. - № 1. – С. 212 - 219.

10. Шералиев Э. Н. Земельная реформа – основа аграрных преобразований – Душанбе: Ирфон, 2004. – 175 с.

АННОТАЦИЯ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

В статье рассматривается государственное регулирование земельной реформы. Также речь идет об основных задачах государственного регулирования, земельных ресурсах, государственного регулирования в рыночной экономике, экономического метода государственного регулирования земельной реформы через экономических агентов, административного метода регулирования земельной реформы, разработки экологических стандартов, изучении земельных отношений и анализе землепользования в Таджикистане. Было подчеркнуто, что, прежде всего, государство должно регулировать организацию рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия. Можно с уверенностью сказать, что в случае реализации вышеперечисленных вопросов будет осуществлено государственное регулирование земельной реформы в аграрном секторе.

Ключевые слова: земля, государственное регулирование, земельные ресурсы, рыночная экономика, экологические стандарты, земельные отношения, землепользование.

АННОТАЦИЯ

ТАНЗИМИ ДАВЛАТИИ ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТИ ЗАМИН ДАР СОҲАИ КИШОВАРЗӢ

Дар мақола оид ба вазифаҳои асосии танзими давлатӣ, захираҳои замин, танзими давлатӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ, усули иқтисодии танзими давлатии ислоҳоти замин тавассути агентҳои иқтисодӣ, усули маъмурии танзими ислоҳоти замин, коркарди меъёрҳои экологӣ, омӯзиши масоили муносибатҳои заминдорӣ ва таҳлили истифодаи захираҳои замин дар Тоҷикистон сухан рафта, таъкид гардидааст, ки пеш аз ҳама давлат бояд ташкили бозори молҳои кишоварзӣ, ашёи хом ва озуқавориро танзим намояд. Бо боварии том гуфта метавонем, ки дар мавриди иҷро гардидани масъалаҳои дар боло зикргардида танзими давлатии гузаронидани ислоҳоти замин дар соҳаи кишоварзӣ амалӣ хоҳад шуд.

Калидворжаҳо: замин, танзими давлатӣ, захираҳои замин, иқтисоди бозорӣ, меъёрҳои экологӣ, муносибатҳои заминдорӣ, истифодаи захираҳои замин.

ANNOTATION

THE STATE REGULATION OF LAND REFORM IN AGRICULTURE

The article discusses the state regulation of land reform. It also deals with the main tasks, of state regulation, land resources, state regulation in a market economy the economic method of state regulation of land reform through economic agents, the administrative method of regulating land reform, the development of environmental standards, the study of land relations and analysis of land use in Tajikistan. It was emphasized that, first of all, the state should regulate the organization of markets for agricultural products, raw materials and food. It is surely can say that in case of implementation of the above issues the state regulation of land reform in the agricultural sector will be implemented.

Key words: land, state regulation, land resources, market economy, environmental standards, land relations, land use.